

Kanonik İncillerde İsa ve Şeytan Diyalogu: Karşılaştır- malı Bir Yaklaşım

*Jesus and Satan Dialogue in the Canonical Gospels:
A Comparative Approach*

İsmet Tunç

Dr. Öğr. Üyesi, Őırnak Üniversitesi İlahiyat Fakültesi

tuncismet@gmail.com & <https://orcid.org/0000-0002-4767-8412>

Makale Türü Article Type	Araştırma Makalesi Research Article
Geliř Tarihi Date Received	02.11.2022
Kabul Tarihi Date Accepted	23.12.2022
Yayın Tarihi Date Published	15.01.2023
Atıf Citation	İsmet Tunç. "Kanonik İncillerde İsa ve Şeytan Diyalogu: Karşılaştır- malı Bir Yaklaşım". <i>Oksident</i> 4/2 (2022): 207-232.
İntihal Plagiarism	Bu makale, <i>Turnitin</i> yazılımı ile taranmış ve intihal tespit edilmemiştir. This article was scanned by <i>Turnitin</i>, and no plagiarism was detected.
Doi	https://doi.org/10.51490/oksident.1198548

Öz

Şeytanın sınavıcı yönü birçok dini anlatıda mevcuttur. Şeytan bu yönüyle Tanrı tarafından seçilmiş pek çok dini önderi saptırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte Şeytan; insanlığın dünyada yaşamasının ve günahkâr olmasının da asıl sebebi görülmektedir. Hıristiyan dini geleneğinde de Şeytan bu özelliği ile bilinmekte ve İncillere bakıldığında İsa'nın böyle bir durumla karşılaştığı görülmektedir. İlk başta Şeytan, Âdem ve karısı Havva'yı kandırarak onların cennetten düşüşüne sebep olurken, İsa ile olan diyalogda İsa'nın vahşi hayvanlarla birlikte oluşu, bir cennet tasviri barındırmaktadır. Yahudi geleneğinde Tanrı'nın hizmetindeki kötü varlık özellikleriyle betimlenen Şeytan, Hıristiyan geleneği ile birlikte Tanrı'nın karşısında konumlanmıştır. Şeytan, İsa'yı çölde önemli bir sınamaya tabi tutmuştur. Yahudilerin çölde geçirdikleri kırk yıl süre içindeki tutumları ile İsa'nın kırk günlük açlığa ve susuzluğa direnmesi arasında bir benzerlik söz konusudur. Bu süreçte İsa, Yahudilerden farklı olarak "günahsız Oğul" olma özelliğiyle sınanma karşısında Şeytan'ın çabalarını boşa çıkarmıştır. Kanonik İncillerde Şeytan'ın İsa'yı sınamasına ilişkin anlatılar benzerlikler kadar farklılıklar da içermektedir. Bu bağlamda vaftiz hadisesi, göğün yarılması, Kutsal Ruh'un betimlenmesi, çölde sınanma ve Şeytan'ın İsa'ya yaklaşımı ile içinde bulunduğu çaresizlik durumu makalenin odak noktasını oluşturmaktadır. Makale İncillerdeki farklı anlatımlar ve çelişkiler sonuç için betimleyici ve özetleyici bir tablo sunmaktadır. Bu çalışma karşılaştırmalı bir yöntemle ele alınmıştır ve İnciller arasındaki farklılıkların ortaya çıkarılması, değerlendirilmesi ve rivayetlerin daha iyi anlaşılmasına katkı sağlamayı amaçlamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Dinler Tarihi, İsa, Şeytan, İsa ve Şeytan Diyalogu, Sınanma, Kanonik İnciller.

Abstract

The testing aspect of Satan is present in many religious narratives. Satan has tried to mislead many religious leaders chosen by God. However, Satan is also seen as the real reason for humanity's earthly life and for being sinners. In the Christian religious tradition, Satan is known for this feature, and when we look at the Gospels, it is seen that Jesus encountered such a situation. At first, Satan deceives Adam and his wife, Eve, causing them to fall from heaven. The dialogue with Jesus, on the other hand, contains a paradise depiction of Jesus being with wild animals. Satan, a being depicted in Jewish tradition by his evil qualities in God's service, has been positioned before God along with the Christian tradition. Satan subjected Jesus to an important test in the desert. Jesus' resistance to forty days of hunger and thirst is similar to the attitude of the Jews during their forty years in the desert. In this process, Jesus, unlike the Jews, frustrated Satan's efforts in the face of being tested by being the sinless Son. The accounts of Satan's testing of Jesus in the Canonical Gospels contain variances as well as similarities. This article discusses baptism, the tearing of the sky, the manifestation of the Holy Spirit, Jesus' testing in the desert, Satan's approach to Jesus, and Satan's despair. The article provides a table that summarizes and describes the discrepancies and inconsistencies in the Gospels concerning Satan's testing of Jesus. It used a comparative method to reveal and evaluate the differences between the Gospels and contribute to a better understanding of the narrations.

Key Words: History of Religions, Jesus, Satan, Jesus and the Devil Dialogue, Testing, Canonical Gospels.

Özet

Şeytan; birçok din, inanç ve kültürde sınıyıcı ya da ayartıcı bir varlık olarak tasvir edilmiştir. Bazı inançlarda saf, iyi ve haksızlığa uğramış olan bu varlık, bazılarında ise insanların dinî önderleri denemeye ve onları yollarından alkoymaya çalışan özellikler taşımaktadır. Şeytan; ateşten yaratılmış cin, kötü bir varlık ve melek gibi kategorilere ayrılabilmenin yanında, psikolojik olarak bazı insan duyguları veya düşüncelerinin genel ismi de olabilmektedir. Bundan dolayı Şeytan hakkında farklı isimlendirmeler mevcuttur. Satan, İblis, Lucifer, Mephistopheles gibi isimlerin verildiği bu figürün anlaşılması için erken dönemlerden beri demonoloji yani Şeytan bilim adıyla bir araştırma alanı da geliştirilmiştir.

Bu çalışmada ilk olarak farklı inanç ve kültürlerde Şeytan ve benzeri varlıkların nasıl algılandıkları anlatılmıştır. Daha sonra İbrahimî dinî gelenekte Şeytan varlığının nasıl kabul edildiği izah edilmiştir. Özellikle Yahudilik ile başlayan ve Tanrı'nın gözetim, denetim ve hatta hizmetinde yer alan bir varlık olan Şeytan, Hıristiyanlıkta tüm kötülüklerin kaynağı olarak genelleştirilmiştir. Çalışmanın ana konusu Kanonik İncillerde İsa ile Şeytan arasında gerçekleşen diyaloga dayanmaktadır. Bu süreçte Şeytan'ın kötülük kaynağı olarak gösterilmesi ve bunun sonucunda da İsa'nın Şeytan'ı mağlup etmesiyle evrensel bir kurtarıcıya nasıl dönüştüğü çalışmanın ana temasını oluşturmaktadır. Bunun için de ilkin Kanonik İncillerde sınanma hadisesinin başlangıcının öncesi olan vaf-tiz süreci anlatılmıştır. İsa'nın vaftizi sürecinde İnciller arasındaki farklı anlatımlar doğrudan kutsal kitap cümlelerine atıfla gösterilmiştir. Matta ve Markos'ta İsa vaf-tiz olur olmaz gök yarılmış ve Kutsal Ruh bir güvercin gibi İsa'nın üzerine inmiştir. Luka İncilinde bu olay anlatılırken Kutsal Ruh'un bedensel görünümde İsa'nın üzerine indiği şeklinde farklı bir anlatıma başvurulmuştur. Yuhanna İncilinde ise vaftiz

Summary

Satan has been portrayed as a tester or temptress in many religions, beliefs, and cultures. In some religions, he is viewed as pure, virtuous, and wronged, whereas he attempts to test religious leaders and lead them astray in others. Satan can be categorized as a jinn created from fire, an evil being, and an angel. It can also be the psychological term for certain human feelings or thoughts. As a result, Satan is known by various names. Since antiquity, a discipline of study known as demonology, or the science of demons, has been established to comprehend this figure, for whom names such as Satan, Iblis, Lucifer, and Mephistopheles have been given.

This study begins by explaining how Satan and similar figures are seen in various religions and cultures. Then it discusses how the Abrahamic religious tradition views Satan's existence. Since Judaism, Satan, under God's observation, control, and even service, has been regarded as the source of all evil in Christianity. The article primarily deals with the dialogue between Jesus and Satan in the Canonical Gospels. The main theme of the study is how Satan was shown to be the source of evil and how Jesus eventually transformed into a universal savior after defeating Satan. As a result, it explains the baptism process, which occurs before the start of the testing event in the Canonical Gospels. The differences between the Gospels concerning the details of Jesus' baptism are shown by referring directly to the Biblical sentences. According to Matthew and Mark's gospels, the sky split, and the Holy Spirit descended on Jesus like a dove as soon as he was baptized. In the Gospel of Luke, a distinct narrative was utilized to describe how the Holy Spirit de-

Yahya'nın tanıklığında dolaylı şekilde anlatılmıştır. Bu hadisede göğün yarılması güçlü bir metafor olarak kullanılmış ve Kutsal Ruh'un görünümüyle İsa'nın Tanrı tarafından seçildiği ve korunduğu vurgulanmıştır.

Vaftiz hadisesinin devamında Kutsal Ruh'un dâhil olduğu bir çölde sınanma süreci başlamıştır. Bu süreçle birlikte İncil yazarları, Şeytan'ı çaresiz göstererek İsa'nın Tanrısal niteliğine vurgu yapmışlardır. İsa'nın evrensel varlığı, Âdem'in Şeytan tarafından kandırılmasının sonucu olarak cennetten düşüşüne bağlanmıştır. İsa, Âdem'in düştüğü hataya düşmeyerek Şeytan tarafından kandırılmamıştır. Kanonik İncillerde İsa'nın Tanrı'nın biricik oğlu olarak ele alınması, Yahudi tarihi ve teolojisine göndermeler yapılarak metaforik bir tarzda ele alınmıştır. İsrailoğullarının çölde geçirdiği kırk yıl ile İsa'nın Şeytan tarafından çölde sınıandığı kırk günlük süre arasında bir paralellik kurulmuştur. İsa bu süreçte Şeytan'ın tüm sınamalarından başarıyla çıkmıştır. Aynı zamanda Âdem'in cennette vahşi hayvanlar ile yaşama imkânını kaybetmesi ile İsa'nın çölde geçirdiği sürede vahşi hayvanların kendisi ile birlikte uyum içinde yaşamasına da özel bir vurgu söz konusudur. Burada adeta bir cennet tasviri yapılmıştır. Âdem bu şansını iyi kullanamamış ve hata yapmıştır. Ancak İsa bu hataya düşmemiştir. Fakat İsa'nın vahşi hayvanlarla birlikteliği anlatısı sadece Markos İncilinde yer almaktadır.

Kanonik İncil yazarları İsa'yı günahsız olarak betimleyerek onun tüm insanlığın kurtuluşunu sağlayacak sonraki yaşamı için gerekçeler oluşturmuşlardır. Bu amaçla aslı günahın ortadan kaldırılmasının tüm insanlık için geçerli olduğu teması güçlü şekilde ifade edilmiştir. Tüm anlatımların Kanonik İncillerde farklı şekilde ele alındığı ve kutsal metinlerin bu açıdan içerik olarak farklı betimleme ve kurgularla oluştuğu görülmektedir. İsa ile Şeytan arasındaki sınanma hadisesi ile başlayan diyalogun Kanonik İncillerde

scended onto Jesus as a physical manifestation. The Gospel of John indirectly tells baptism according to the testimony of John the Baptist. The splitting of the sky is used as a powerful metaphor, emphasizing that Jesus was chosen and protected by God through the appearance of the Holy Spirit.

Following the baptism, testing in the desert, which included the Holy Spirit, began. The Bible's authors also emphasized Jesus' divinity, rendering Satan powerless. Jesus' universal existence was connected to Adam's fall from paradise due to Satan's deception. Jesus was not fooled by Satan since he did not repeat Adam's error. The handling of Jesus as God's only son in the canonical gospels is metaphorical, with references to Jewish history and theology. The forty days that Satan tested Jesus in the desert were compared to the forty years that the Israelites spent in the desert. Jesus successfully passed all of Satan's tests during this process. A strong focus was placed on Jesus' harmonious coexistence with wild animals during his time in the desert, as opposed to Adam's loss of the possibility of coexisting with wild animals in heaven. There is a paradise image here. Adam squandered this opportunity and made a mistake, whereas Jesus did not make the same error. On the other hand, Jesus' interaction with wild animals was only contained in the Gospel of Mark.

Canonical Gospel writers portrayed Jesus as sinless and provided explanations for his subsequent life, which would result in the salvation of all humanity. The theme that the abolition of original sin would be valid for all humanity was strongly expressed for this goal. All narrations in the Canonical Gospels are handled differently, and sacred writings contain diverse de-

Matta, Markos ve Luka'da benzer olay örgüsü ile ele alındığı anlaşılmaktadır. Söz konusu diyaloglarda Şeytan'ın oldukça kudretli ve tanrısal nitelikler taşıdığı anlaşılmaktadır. Bir anlamda Şeytan yeryüzünün sahibi konumunda gösterilmiştir. Şeytan kendisine verilen dünyevi tüm olanakları, İsa'ya mucize göstermesi karşılığında vermeye hazırdır. Fakat İsa tüm tekliflere karşın Tanrı'dan herhangi bir istekte bulunmamaktadır. Burada da İsrailoğullarının çölde Musa ile yaşadıkları diyaloga atıfta bulunularak Tanrı'nın varlığının sorgulanması umulmaktadır. Ancak İsa, Tanrı'nın sınanmasına imkân veremeyerek Şeytan'ın bu çabasını boşa çıkartmaktadır. Yuhanna İncilinde ise bu olayın ayrıntısına fazla yer verilmemiş fakat Şeytan'ın kesin yenilgisine vurgu yapılmıştır. İncil yazarlarının İsa'yı Şeytan karşısında bilinçli olarak güçlü tuttıkları açık şekilde görülmektedir. Anlatımlarda Şeytan çaresizlik içinde adeta İsa'ya yalvarmaktadır. Çünkü Şeytan'ın İsa üzerinde baskıdan çok telkini söz konusudur. Aksine yazarlar Şeytan'ı Kutsal Ruh'un denetiminde İsa'yı sınanan bir varlık olarak da göstermektedirler.

Kısaca İsa'nın insanlık için bir peygamber olarak meşruiyet kazanması Şeytan'ın içinde bulunduğu durumla açıklanmaya çalışılmıştır. Bu bağlamda makalede vaftiz ve göğün yarılması esnasında ortaya çıkan Kutsal Ruh betimlemesi, çölde sınanma, Şeytan'ın İsa'ya ayartmaya çalışması ve Şeytan'ın içinde bulunduğu çaresizlik durumu kutsal metinlere atıfla karşılaştırma yöntemiyle ele alınmıştır. İncillerde yer alan farklı anlatımlar ve çelişkiler betimleyici ve özetleyici bir tabloda bir araya getirilmiştir. Böylece İsa'nın Şeytan karşısında yüceltirme ve Şeytan'ın kesin yenilgisinin nedenleri daha iyi anlaşılmaktadır. İsa'nın hem bir kurtarıcıya dönüşmesi hem de ikinci bir Âdem olarak yeniden doğuşunun, Şeytan'ın yenilgiye uğratılmasıyla sağlandığı açıkça görülmektedir. Yahudi geleneğinde varlığı kısıtlı şekilde bili-

scriptions and fictions in terms of content. Matthew, Mark, and Luke narrated a similar debate between Jesus and Satan that began with a test. Satan appeared to have both powerful and divine traits in these dialogues. Satan was shown as if he had been the owner of the earth. Satan was willing to give Jesus all his worldly opportunities in exchange for Jesus performing a miracle. However, despite all the suggestions, Jesus did not make any requests from God. Satan planned for the existence of God to be called into doubt, just as the Israelites did in the wilderness with Moses. However, by not permitting God to be tested, Jesus neutralizes Satan's attempt. The Gospel of John included little specifics about this incident but emphasized Satan's definitive defeat. It is apparent that the Gospel writers purposefully portrayed Jesus as firm against Satan. In the narratives, Satan begged Jesus in desperation because Satan was only making suggestions to Jesus and not trying to force him to do anything. On the other hand, writers depicted Satan as a figure who challenged Jesus while under the influence of the Holy Spirit.

In short, the legitimacy of Jesus as a prophet for humanity has been attempted to be explained using Satan's condition. In this context, the article uses a comparative method to examine the Holy Spirit's demonstrations during baptism and the splitting of the sky, the test in the desert, Satan's attempt to lure Jesus, and Satan's helplessness with reference to the Bible. The variations and contradictions in the Gospel narratives are summarized and described in a table. Thus, the grounds for Jesus' exaltation over Satan and Satan's ultimate defeat can be comprehended. Jesus' transformation into a savior and his rebirth as a second Adam were caused by Satan's defeat. Despite his relative obscurity in Jewish

nen Şeytan, Hıristiyanlıkta evrensel olarak tüm kötülüklerin temel sebebi olarak gösterilmiştir. Bu durum eskatolojik çağın başlangıcı olarak İsa'yı kozmik bir savaşın bağlamına yerleştirmektedir. Böylece İsa bir kurtarıcı olarak tüm dünyada kötülükle mücadele eden bir varlık olarak betimlenmiştir. Bu bağlamda Kanonik İncillerde İsa'nın kutsal kişiliği üzerinden Tanrı'nın günahsız kuzusu olduğu vurgusu çok belirgindir.

tradition, Satan is usually identified as the source of all evil in the Christian tradition. Thus, Jesus was placed at the start of the eschatological age in the context of a cosmic war. As a result, Jesus is portrayed as a savior who battles evil throughout the world. The emphasis in the Canonical Gospels on Jesus being the innocent lamb of God through his holy personality is highly noticeable in this setting.

Giriş

Çoğu geleneksel din ya da inançta dünyada kötülük yapabilme gücü olan bazı varlıklara işaret edilmektedir ve bu durum kozmik kötülük ilkesi ile açıklanmaktadır. Kötülük üzerine çalışmalar yapılmış ve teoriler geliştirilmiştir. Bununla birlikte din de bu soruna teolojik açıklamalar getirmiştir. Teolojik bir boyut kazanan kötülüğün kaynağı genel olarak *Şeytan*, *Satan*, *İblis*, *Lucifer* ya da *Mephistopheles* gibi isimlerin verildiği bir figür olarak bilinmektedir. Bu bakımdan erken dönemlerden beri *demonolojinin* (şeytan bilimi) geliştirildiği söylenebilir.¹ Şeytanın varlıksal özelliği dinî inanışlarda farklılıklar göstermektedir. Özellikle kimi mitolojik temalar olan yeraltı, karanlık âlem, hava gibi mekân ve katmanlarda yaşayan; cinsel ayartma gibi eylemlerle insanları rahatsız eden; keçi, kurbağa ya da yılan gibi hayvanlara dönüşerek ya da onların bedenlerinde gezinerek kötülüğe neden olan bir varlık olarak betimlenmektedir.²

Şeytan monoteist gelenekte insanları doğruluk ve erdem yolundan saptırmaya çalışan ve bu anlamda hem Tanrı'nın hem de insanların en büyük rakibi olarak tasvir edilmektedir. Bu bağlamda monoteist dinî geleneğin ilki olan Yahudi kutsal kitabı Tevrat'ın bazı bölümlerinde Şeytan'a dair bilgiler yer almakla birlikte bunların sınırlı olduğu görülmektedir. Genel olarak düşman, engelleyici ve karşıt anlamlarına gelen, doğaüstü güçleri olan bir varlıktan söz edilmektedir. Ancak bu varlık Tanrı'ya karşı gelme cesareti olmayan, aksine Tanrı'nın hizmetkârlarından olan ve yargılama yetkisi olan bir melektir.³ Bu varlık aynı zaman Yahudi halkı arasındaki ayrışmalarda ve mezhepsel farklılıklarda halkın birbirlerini kötölemek için başvurduğu kavramlardan biridir.⁴

¹ Şeytan hakkında literatürdeki tanımlamalar için bk. Tina J. Wray & Gregory Mobley, *The Birth of Satan: Tracing the Devil's Biblical Roots* (New York: Macmillan, 2005), xiii; Arvind Sharma, "Satan", *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones. (New York: Macmillan, 2005), 8123-8126. Ahmet Güç, *Satanizm* (Ankara: DİB Yayınları, 2022), 19 v.dğr.; Mehmet Aydın, "Şeytan", *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü* (Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2005), 729-731; Şinasi Gündüz, *Din ve İnanç Sözlüğü* (İstanbul: Vadi Yayınları, 1998), 353-354.

² Sharma, "Satan", 8124. Ortadoğu kültüründe belirgin olan ve İslam Öncesi Araplarda da inanılan çeşitli kötü varlıklara yönelik inançlar hakkında ayrıntılı bilgiler için bk. İbrahim Usta, *İslâm Öncesi Arap Mitolojisi* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019), 55 v.dğr.; M. Şemseddin Günaltay, *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri* (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013), 64-74.

³ Elaine Pagels, "The Origin of Satan in Christian Traditions", *Tanner Lectures on Human Values* 20 (1999): 4.

⁴ Elaine Pagels, "The Social History of Satan, Part II: Satan in the New Testament Gospels", *Journal of the American Academy of Religion* 62/1 (1994): 20.

Hıristiyan inancında; İsa'nın ölümünde etkisi olan, İsa'nın dirilişiyle yenilgiye uğratan, farklı görünüm ve nitelikte şeytanî varlıklar mevcuttur.⁵ Şeytan aynı zamanda meleğe benzer kötü bir varlık olarak Tanrı'nın yaratma ve düzeltme eylemlerine karşı çıkmakta, risâlet görevi verdiği peygamberlerin görevlerini sekteye uğratmaya çalışmakta ve insanların sınanma sebebi olmaktadır. Hıristiyan geleneği, karşıt olan her türlü olguyu Şeytan ile özdeşleştirerek kozmik bir karşıtlık meydana getirmektedir. Sinoptik İnciller, İsa'nın tanrısal görevi alır almaz Şeytan'la mücadelesini ön plana çıkartmaktadır. Böylece İsa ilkin Şeytan'la olan mücadelesinden galip ayrılarak peygamberlik görevine başlamaktadır. Bu bağlamda makalede Sinoptik İncillerdeki benzer olay örgüleri ve farklı anlatım biçimleri ile yine konuya değinmekle birlikte kısmen ayrıntı vermeyen Yuhanna İncili göz önüne alınarak Kanonik İnciller çerçevesinde İsa-Şeytan diyaloguna odaklanılmıştır. Ancak kötülük unsuru olarak kabul edilen bu varlığın çeşitli din, inanç ve kültürlerdeki tezahürü ve betimlemesinin anlaşılması İsa-Şeytan diyalogunda Şeytan'ın işlevinin anlaşılması açısından önem arz etmektedir.

1) Çeşitli İnanç ve Kültürlerde Kötü Varlık Algısı

Kötü karakter tipolojisi ve ilişkili olduğu varlıkların kısaca Şeytan olarak tanımlanması yaygın bir düşüncedir. Antik Mezopotamya'da kötülük ile anılan ve korkutucu olarak bilinen pek çok tanrı ve tanrıça mevcuttur. Bunlar paganist ya da animistik karakterli inançlarda bir cezalandırıcı olarak betimlenmiştir. Çoğu zaman tanrılar panteonunda alınan kararın neticesinde, bazı tanrı ya da tanrıçaların kişisel tutum ya da ihtirasları sonucu insanların cezalandırılmaları söz konusu olmuştur. Panteonda iş bölümü gereği bazı tanrıların sorumlu oldukları alanları vardır. Bunlar arasında özellikle ölümler diyarı, karanlık sular, yer altı gibi korkutucu mekânlar kötü ruhların, korkutucu varlıkların meskeni olarak bilinen yerlerdir.⁶ Ölen kişi göksel cennetteki tanrıların egemenliğinden karanlık yer altı tanrılarının egemen olduğu bir alana geçiş yapmaktadır. Burası ruhların azap gördüğü, yargılandığı ve şeytanî varlıkların hâkimiyetinde olan bir yerdir.⁷ Özellikle

⁵ Teresia Mbari Hinga, "Afterlife: African Concepts", *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones (New York: Macmillian, 2005), 1: 142.

⁶ Jean Bottéro & Samuel Noah Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, çev. Alp Tümertekin (İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017), 312 v.dğr; Kürşat Demirci, *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş* (İstanbul: Ayışığı Yayıncılık, 2017), 37-38.

⁷ Jean Bottéro, *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*, çev. Mehmet Emin Ayten & Emin Özcan (Ankara: Dost Kitabevi, 2012), 300-304, 314.

çok bilinen İnanna, İştâr,⁸ Lilith gibi tanrıçalar kimi yönleriyle kötülüğün temsilci olarak betimlenmiştir.⁹ Yine Mezopotamya mitolojisinde çam ormanlarının devi olarak bilinen ve varlığı tam olarak tasvir edilemeyen Humbaba (Huwawa) şeytanî bir varlıktır.¹⁰ Araplarda da gücün simgesi ve düşmana korku vesilesi kabul edilen bazı kötü varlıklara ilişkin inançlar mevcuttu. Hatta bazı kabileler totem olarak kabul ettikleri kötü varlıkların isimleriyle tanınıyorlardı. Örneğin Hz. Peygamber'i ziyarete gelen bir kabile kendilerini "Benî Nühem" olarak tanıttığı zaman, Hz. Peygamber Benî Nühem'in Şeytan olduğunu söyleyerek bu kafilenin mensup olduğu kabile ismini değiştirmiştir. Hatta kötü isimlere sahip başka kabilelerin isimlerine de müdahale etmiştir.¹¹

Mezopotamya'nın da bir parçası olduğu Orta Doğu'nun gnostik dinlerinin en belirgin özelliği, karanlık ve aydınlık âlem ayırımının olmasıdır. Bu âlemler arasındaki mücadelede aydınlığın galip gelmesiyle insanlık için bir başlangıç meydana gelmiştir.¹² Gnostik düşüncede iyilik ve kötülük arasındaki savaşın sonrasında kötü güçler tarafından yaratılan ilk insanın içinde barındırdığı dişil form şeytanî bir özellik olarak kabul edilmiştir. Bu dişil formdan yaratılan Havva'nın yasaklı meyveyi yemesi ile yeryüzünde insanın serüveni başlamıştır.¹³

Şeytan ya da benzer varlıkların kötü özelliklerinin yanında düşmanları barıştırılabilmek gibi iyi yetenekleri de vardır. Mesela Japon demonolojisinde Tengu insan biçiminde ve ancak telepati yoluyla konuşabilen bir varlıktır. Özellikle keşişlerle uğraşmaktan ve rahatsız etmekten hoşlanan bu varlık aynı zamanda güçlerini bir insana devredebilme özelliğine de sahiptir. Böylece insan-şeytan veya dindar insan-şeytan arasında bir münakaşa tasvir edilmektedir.¹⁴ Mitsel hikâyelerde kimi zaman kötülüğü temsil eden bir

⁸ Bottéro & Kramer, *Mezopotamya Mitolojisi*, 229-230.

⁹ Aynur Çınar, "Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni", *Bilimname* 27/1 (2018): 366. Mistik Yahudi kaynakları Lilit'i dişi Şeytan, Şeytanların kraliçesi olarak tanımlamışlardır. Ayrıntılar için bk. Yusuf Besalel, "Lilit", *Yahudilik Ansiklopedisi* (İstanbul: Gözlem Yayınları, 2001), 2: 367.

¹⁰ Henrietta McCall, *Mezopotamya Mitleri*, çev. Bircan Baykara (Ankara: Phoenix Yayınevi, 2017), 61-62.

¹¹ Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed b. Sâib b. Bişr İbnü'l-Kelbî, *Kitabü'l-Esnâm*, thk. Ahmet Zeki Paşa, 4. bs., (Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2000), 39; Hakan Temir, *Arap Yarımadasında Kabile Hayatı* (İstanbul: Siyer Yayınları: 2020), 172.

¹² Adolf Harnack, *History of Dogma*, çev. Neil Buchanan (Oregon: Wift and Stock Publishers, 2005), 205-206; Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 124-125.

¹³ Giovanni Floramo, *Gnostisizm Tarihi*, çev. Selma Ayşegül Baş & Bilal Baş (İstanbul: Littera Yayıncılık, 2005), 259.

¹⁴ Theresa Bane, *Encyclopedia of Demons in World Religions and Cultures* (North Caroline: McFarland, 2012), 11.

Tanrı ile ona karşılık iyiliği temsil eden bir insanın mücadelesi yer almaktadır. Böylece mitsel semboller yoluyla kötülük açıklanmakta ve anlatım mitsel bir hikâye ile sembolize edilerek kötülüğün kaynağı ortaya çıkarılmaktadır. Bu durumda insan, yeri geldiğinde Tanrı'nın karşısında yer alan bir cezalandırıcı konumuna yükseltilmektedir.¹⁵

Geleneksel topluluklarda kötü varlık algısına ilişkin antropolojik açıdan pek çok çalışma yapılmıştır.¹⁶ Bu topluluklarda hastalık, delilik, savaş, afetler gibi istenmeyen durumların temel sebebi kötü güçlerdir. Bunun bariz bir örneğine Afrika kültüründe rastlanılmaktadır. Batı Afrika'daki Hausa kabilesinde tayaka ismi verilen ve insana fiziksel acı veren bir Şeytan'ın varlığına inanılmaktadır. Bununla birlikte Aamon isimli Şeytan'ın komutanlarından birisi olan bir varlık, Mısır'daki Tanrı Amun, Babil'deki Tanrı Ba'al Hamun'a denk gelmekte ve Hıristiyanlık teolojisinde ağzından ateş fışkırtan ve gövdesi yılan, kurt gibi farklı şekillerden oluşan bir varlığa dönüşmektedir.¹⁷ Kötü varlık algısının çoğu toplumlarda yer aldığı, belli bir formu ve betimlemesinin söz konusu olmadığı söylenebilir. Kötü varlığın kültürel farklılık göz önünde bulundurularak farklı biçimlerde algılandığı ve isimlendirildiği söylenebilir.

2) İbrahimî Dini Gelenekte Ayartıcı ve Düzen Bozucu Bir Varlık Olarak Şeytan

Dindar bireyler için Şeytan her zaman sınavıcı bir görev görmüş, kişi ile Tanrı arasına girmeye çalışan bir karakter olarak aktarılmıştır. Yaratılan ilk insan Şeytan'ın kandırmasıyla Tanrı tarafından cezalandırılmış ve cennetten kovulmuştur. Bu sebeple Şeytan ve Tanrı arasındaki ilişki, iyi olmayan durumların kaynağını temsil eden kurgusal bir yapıya bürünerek radikal kötülüğün ana unsuru haline gelmiştir. Bununla birlikte o, kötülükle bağdaştırılmış bir semboldür.¹⁸

¹⁵ Ryan E. Stokes, "The Devil Made David Do It... or 'Did' He? The Nature, Identity, and Literary Origins of the 'Satan' in 1 Chronicles 21:1", *Journal of Biblical Literature* 128/1 (2009): 100,106; Marie-Frédérique Pellegrin, *Tanrı*, çev. Adnan Akan (Ankara: Fol Kitap, 2022), 186-187.

¹⁶ Konu hakkında daha fazla ayrıntı ve değerlendirme için bk. Edward Evan Evans-Pritchard, *İlkelerde Din*, çev. Hüsen Portakal (Ankara: Öteki Yayınevi, 1999); Edward Burnett Tylor, *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Religion, Art and Custom* (Londra: Murray, 1871); James George Frazer, *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Kökenleri 1-2*, çev. Mehmet H. Doğan (İstanbul: Payel Yayınevi, 2004).

¹⁷ Bane, *Encyclopedia of Demons in World Religions and Cultures*, 308-309.

¹⁸ Jeffrey Burton Russell, *Mephistopheles: The Devil in the Modern World* (Londra: Cornell University Press, 1986), 17.

Farklı din ve inançların yer aldığı Orta Doğu coğrafyasındaki pek çok pagan ve mitolojik tasavvurlar, şeytanî olarak yorumlanmış ve zamanla monoteist geleneğe uyumlu hale getirilerek sistemleşmiştir.¹⁹ Buna göre kötü ruhlar çöl, virane, cehennem gibi yerlerde bulunan ölülerin güçleri olarak kabul edilmiştir. Bölgede yer alan Kenanlıların pagan tanrıları zamanla monoteist geleneğin dışında kaldıkları için Şeytan olarak kabul edilmiştir. Şeytan iyilik dünyasının sahibi olan Tanrı'nın karşısında bir güç olarak konumlanmış, ancak Yahudi monoteizmi Şeytan'ı da Tanrı'ya bağımlı kılarak bu problemi çözmüştür.²⁰ Bu bağlamda Şeytan kavramı Eski Ahit'te *düşman, muhalif, engel olan, dava eden, suçlayan ve amacını gizleyen kişi*²¹ gibi manalarda kullanılmıştır. Böylece Şeytan Tanrı'nın mutlak idaresine karşı çıkan, düzeni bozmakla Tanrı'ya muhalif olan varlık olarak karşımıza çıkmaktadır.²² Eski Ahit'in ilk dönemlerinde bu şekilde betimlenen Şeytan, daha geç dönemlerde ise Tanrı'nın hizmetinde yer alan fakat yeryüzünde Tanrı adına sınamalar yapan, hatta yer yer hâkim konumda olan ve yargılayan bir tipolojide betimlenmektedir. Daha ileri aşamalarda ise İsrail kral ve yöneticilerini yanlış yönlendirip Tanrı'nın öfkesine sebebiyet veren semavi bir varlıktır.²³ Yahve'nin meleği iken suçlu, giysileri kirli ve her sınamada başarısız olacak şekilde tanıtılmaktadır.²⁴ Aynı zamanda Talmud'a göre Mesih öncesi fitne çıkartacak varlıklar olarak gösterilen Gog ve Magog güçlerini Şeytan idare edecektir.²⁵

Hıristiyanlıkta Şeytan, Yunan ve Yahudi kültürünün bir çeşit sentezlenmiş halidir. Kelimenin suçlayıcı ve engelleyici olmak üzere ikili bir anlama sahip olan Yunanca *diabolos*tan türetildiği düşünülmektedir.²⁶ Bu bakımdan Şeytan'ın bu özellikleri başka varlıklara da aktarılmıştır. Örneğin

¹⁹ Jeffrey Burton Russell, *The Devil: Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity* (Londra: Cornell University Press, 1977), 175-176.

²⁰ Aydın, "Şeytan", 729.

²¹ Ayrıntılar için 1. Krallar 11:14, 23; Zekeriya 3:1-2; 1. Tarihler 21:1.

²² Salime Leyla Gürkan, "Şeytan", *TDV İslam Ansiklopesi* (İstanbul: TDV Yayınları, 2010), 101; Wray & Mobley, *The Birth of Satan*, 1.

²³ Değerlendirmeler için bk. Gürkan, "Şeytan", 101-102.

²⁴ Henry Ansgar Kelly, *Satan in the Bible, God's Minister of Justice* (Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2017), 54.

²⁵ Hezekiel 38-39; Jacob Neusner & Alan J. Avery-Peck, *The Routledge Dictionary of Judaism* (New York: Routledge, 2004), 47.

²⁶ Sharma, "Satan", 12/8124.

yaratılan hayvanların en kurnazı ve şeytanî bir varlık olarak betimlenen yılan, Havva'yı ayartmış ve yasak meyveyi yemesini sağlamıştır.²⁷ İncil, Şeytan'ın katil olduğundan söz etmektedir.²⁸ Şeytan'ın baştan beri günah işlediği konusu, Yuhanna İncili'nde ve Yuhanna'nın Birinci Mektubu'nda ifade edilmektedir.²⁹ Böylece “başlangıçtan beri” ifadesi insanın yaratılıştan itibaren günahkâr kabul edilmesinin sebebinin lanetlenmiş Şeytan olduğunu göstermektedir. Bu durum Hıristiyan geleneğinde *aslı günah*³⁰ doktrini olarak bilinmektedir. İncil'de sürekli tekrarlandığı üzere Şeytan, İsa'nın görevini yerine getirmemesi için oldukça fazla çaba göstermiştir.³¹

Kur'an'da Şeytan'dan çokça bahsedilmekte ve on sekizi çoğul olmak üzere seksen sekiz yerde Şeytan (on bir yerde İblis)³² ifadesi yer almaktadır. Kur'an'da Şeytan'ın en belirgin özelliği Âdem'e secde etmeyi reddetmesidir.³³ Yine Kur'an'da Âdem ve Havva'dan doğan insan türüne musallat olacağı ve onları hak yoldan ayırmaya çalışacağı vurgulanmaktadır.³⁴ Şeytan genellikle “azgın, daima kötülüğe sevk eden bir varlık” şeklinde tarif edilerek anlatılmıştır.³⁵ Şeytanın neden olduğu ve Âdem ve eşinin yasak meyveden yemesiyle cennetten kovulma ya da dünyaya gönderilme hadisesi, Yahudi ve Hıristiyan anlatımlarıyla uyuşmaktadır. Dolayısıyla Kur'an'da, Şeytan'dan sürekli uzak durulması, onun insanları aldatıcı ve devamlı kötü eylemleri karşısında tetikte olunması gereken bir varlık olarak bahsedildiği görülmektedir.³⁶ Ancak İslam tasavvuf literatüründe Şeytan, nefis ile aynı manada ve eşdeğer görevde kabul edilmiştir. Böylece şeyhin sınanma aracı olmakla birlikte Şeytan'ın mutlak kötü olmadığı, sadece sevgi eksikliğinden

²⁷ Yaratılış 3:1-6.

²⁸ Yuhanna 8:44.

²⁹ I. Yuhanna 3:8.

³⁰ *Catechism of The Catholic Church (CCC): Revised in Accordance with the Official Latin Text Promulgated by Pope John Paul 2, 2.* bs. (Washington, DC: United States Conference of Catholic Bishops, 1997), md. 396-400. Şinasi Gündüz, *Hıristiyanlık* (İstanbul: İSAM Yayınları, 2013), 104-105; Mahmut Aydın, *Hıristiyanlık: İnanç, Tarih ve Uygulama* (İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021), 83-84.

³¹ Wayne Grudem, *Hıristiyan İlahiyatı*, çev. Levent Kınran (İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2005), 189.

³² Kur'an'da Şeytan ve İblis kavramları ile neyin anlatıldığı konusundaki farklılıklar ve izahlar için bk. Çelebi, “Şeytan”, 99; Öztürk, *Kur'an ve Yaratılış*, 127-129.

³³ el-Kehf, 18/50.

³⁴ Çelebi, “Şeytan”, 99; el-Araf, 7/12; el-Hicr, 15/33; el-İsra, 17/61.

³⁵ Aydın, “Şeytan”, 730.

³⁶ Fazlur Rahman, *Ana Konularıyla Kur'an*, çev. Alparslan Açıkgenç (Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996), 206-207.

kaynaklı olarak yaratıcısına karşı çıktığı için mahkûm edildiği düşünülmektedir. Çünkü Şeytan hem Hz. Âdem'den önce yaratılmıştır hem de bir zamanlar meleklerin hocası olarak vazife yapmıştır.³⁷

İslamî anlatıda insanın yaratılışı esnasında melekler yeryüzünde bozgunculuk çıkaracağı iddiasıyla Allah'a itiraz etmişlerdir. Ancak Şeytan bu itirazın ötesinde insanın yaratılışını onaylamadığı için de Allah tarafından lanetlenmiştir. Bu bakımdan İslam'da insanın yaratılmasında Şeytan sebep konumunda olmasa da diğer din ve inanışlarda insanın dünyadaki yaşamının başlangıç sebebi olarak görülmektedir.³⁸ Böylece Şeytan "insanın kozmik kaderinin"³⁹ belirleyicilerinden olmuş, daima insanı kötü yola düşüren, Tanrı'nın yolundan ayıran bir karakter olarak tanımlanmıştır.

Pagan dinî uygulamalarının veya animist kimi inançların kötü güçler olarak adlandırıldığı, büyük dinî geleneklerde kötülüğün ortaya çıkarılmasında ve devam ettirilmesinde merkezî bir konuma getirilen Şeytan, temelde iyi olan üstün güç ya da Tanrı'nın tam karşısında konumlanmıştır. İbrahimî dinlerde Tanrı'ya bağımlı bir varlık olarak karşımıza çıkan Şeytan imgesi; her dinî gelenekte *ayartma* yönünün kuvvetli olmasından dolayı varlığı ciddi şekilde hissedilmekte ve inananlar arasında büyük oranda huzursuzluğa neden olmaktadır.

3) İncillerde İsa'nın Şeytan Tarafından Sınanma Süreci

İsa'nın yaşamı ve kişiliği hakkında çok fazla bilgiye sahip olunmakla birlikte bazı tarihsel kayıtlarda ondan bahsedilmektedir. Kanonik İnciller olarak bilinen Matta, Markos, Luka ve Yuhanna'da hakkında temel bilgiler verilmektedir.⁴⁰ Bu kayıtlar kimi şüpheler taşımakla birlikte tarihsel İsa'nın varlığına işaret eden veriler olarak kabul edilmektedir.⁴¹ Hıristiyan kültüründe ve kutsal metinlerinde İsa'nın görüntüsü ve fizikî yapısı ile ilgili bilgiler verilirken, o diğer insanlar gibi büyüyen, gelişen ve olgunlaşan bir kişi olarak tasvir edilmiştir.⁴²

³⁷ Annemarie Schimmel, *İslamın Mistik Boyutları*, çev. Ergun Kocabıyık (İstanbul: Kabalcı Yayınevi, 2012), 208 v.dğr; Aydın, "Şeytan", 731.

³⁸ el-Bakara, 2/30-34; el-Araf, 7/12; el-Hicr, 15/33.

³⁹ Mustafa Öztürk, "İblis'in Trajik Hikayesi -Allah, Şeytan, İnsan ve Kötülüğe Dair-", *Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2005): 40.

⁴⁰ Zafer Duygu, *İsa, Pavlus, İnciller* (İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018), 183.

⁴¹ Hz. İsa hakkındaki tartışma ve dönemin değerlendirmesi için bk. Duygu, *İsa, Pavlus, İnciller*, 65 v.dğr.; Gündüz, *Hıristiyanlık*, 20-21; Muhammed Atâur-Rahim & Ahmed Thomson, *Bir İslam Peygamberi İsa*, çev. Gülsüm Mehdiyev, 6. bs. (İstanbul: İnsan Yayınları, 2015), 33-73; Bekir Zakir Çoban, "Bir Yahudi Olarak Hz. İsa", *Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXV (2007).

⁴² Grudem, *Hıristiyan İlahiyatı*, 245.

İnciller İsa hakkında ayrıntılı doğum ve çocukluk döneminden sonra insanları doğru yola davet ettiği, kurtuluşun yakın olacağı uyarısıyla onları kötülükten uzaklaştırmak için etkili vaazlar vermeye başladığı bir zamana odaklanmaktadır. Hıristiyan geleneği açısından İsa'nın gençlik dönemleri "kayıp yıllar" olarak adlandırılır.⁴³ Ancak İsa'nın gençlik yılları ile ilgili ayrıntılar veren *Tibet İncili* adıyla bir metin bulunmaktadır.⁴⁴

Kanonik İncillerin dile getirmediği İsa'nın gençlik yılları, çöllere çekildiği şeklinde ifadelerle gizemli hale getirilmiştir. Bundan sonraki süreçte ise İsa'nın Şeytan tarafından sınanması öncesinde, Yahya tarafından vaftiziyle başlayan ve tanrısal buyruğu insanlara anlatmak için başlattığı mücadelesi toplumda belirgin şekilde etkisini göstermiştir. Bu bakımdan Matta, Markos ve Luka'da Yahya'nın İsa'yı vaftizi ve onu övmesi benzer ifadelerle yer almaktadır.⁴⁵ Ancak Yuhanna İncili'nde, diğerlerinden farklı olarak İsa'nın Yahya tarafından vaftiz edilmesi hadisesi Yahya'nın tanıklığında ifade edilmiştir. Yahya, daha önce gerçekleşen vaftizi ve vaftiz esnasında ruhun bir güvercin gibi İsa'nın üzerinde durduğunu anlatmaktadır.⁴⁶ Daha sonra İsa'nın Yahya'dan bağımsız olarak farklı bir yerde insanları vaftiz ettiği, halkın Yahya'ya haber vermesi ve bunu sorması üzerine Yahya'nın diğer İncillerde olduğu gibi İsa'yı övdüğü ve bu durumu onayladığı yer almaktadır.⁴⁷ Bu anlatılarda Yahya'nın yakın zamanda gerçekleşeceklerle ilgili halkı uyardığı ve İsa'yı öncelediği açıkça görülmektedir. İsa artık beklenen kurtarıcı olarak tanıtılmaktadır.

İsa'nın etkili vaazlarıyla peygamberlik görevine başlamış ve etrafındaki kalabalık giderek artmıştır. Bu dönemde Şeytan İsa'yı sınamış ve bir anlamda Kutsal Ruh'un önderliği, bilgisi ve yönlendirmesiyle İsa bu sınamadan başarıyla çıkmıştır. Bu bağlamda anlatılardan anlaşılabilirliği gibi İsa'nın tebliğ görevini engellemeye çalışan varlık Şeytan'dır. Böylece Eski

⁴³ Nikolas Notoviç, *İsa'nın Bilinmeyen Yılları: Kayıp Tibet İncili*, çev. Evla Erkin (İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2009), 5.

⁴⁴ İsa'nın gençlik yılları ile ilgili bilgiler veren *Tibet İncili*, İsa'nın Kudüs'teki evinden ayrılarak Hindistan'ın Sind bölgesine gittiğini ve Aryanlar arasında yaşadığı bilgisini vermektedir. Burada henüz 14 yaşında olan İsa, başka bölgelere de göç ederek Brahmanlar arasında Vedaları öğrenmiş ve kutsal metinleri yorumlayarak ilahî emrin yayılmasını sağlamıştır. Böylece kutsal bilgiyi öğrenen ve insanlara bunları yayarak seyahatler gerçekleştiren İsa, yirmi dokuz yaşında Hindistan'dan İran'a, oradan da Kudüs'e varmıştır. O, geçtiği her yerleşim yerinde insanları bir olan Tanrı'nın yoluna çağırılmış, putperestliğin kötü ve faydasızlığını anlatmıştır. Ayrıntılar için bk. Notoviç, *İsa'nın Bilinmeyen Yılları*, 89-105.

⁴⁵ Matta 3:11-12; Markos 1:4-13; Luka 3:16-22.

⁴⁶ Yuhanna 1:26-34.

⁴⁷ Yuhanna 3:25-35.

Ahit, Şeytan'ı insanlığın düşüşüne dâhil ederken, Yeni Ahit de Şeytan'ın biz-zat kendi düşüşüne atıfta bulunmaktadır.⁴⁸ Özellikle Vahiy kitabında Şeytan'ın açık şekilde mahkûm edilmesi hadisesi yer almaktadır. Mesih beklentisi içinde geçen ilk dönemlerden sonra, gelecekte tüm şehit olan Hıristiyanların dirileceği Mesih'in ikinci gelişinde bin yıllık tanrısal krallığın işareti olarak, Şeytan'ın kesin yenilgisi gerçekleşecektir.⁴⁹ Bu bakımdan İsa baştan beri Tanrı tarafından korunmuştur ve Şeytan'ın başarısız olacağı belirgindir. Böylece Hıristiyan teolojisinde Âdem'den beri süregelen aslî günah doktrini İsa ile son bulacaktır. İsa'nın Âdem'in hatasına düşmemesi için güçlü ve günahsız bir karakter olarak inananlara tanıtıldığı ve bunun için de Şeytan figürünün tıpkı Âdem'de olduğu gibi güçlü bir varlık olarak telakki edilmediği ve başarısızlığa uğratıldığı görülmektedir. Dolayısıyla İsa'nın vaftizle başlayan görevi, Şeytan'ın mağlubiyeti ile başarıya ulaştırılmış ve Tanrı'nın biricik, günahsız oğlu olarak insanlığa takdim edilmiştir.⁵⁰ Bu sebeple İsa, vaazlarında Tanrı'nın egemenliğinin yakında gerçekleşeceğini bildirmiştir. Bu durum Şeytan'ın insanlar üzerindeki etkisinin biteceğine işaretler.

Şeytan ve İsa arasındaki diyalog incelendiğinde Yahya'nın İsa'yı vaftizi, Kutsal Ruh'un ortaya çıkışı ve sonrasında Şeytan'ın İsa'ya yaklaşımında İnciller arasında benzerlikler olmakla birlikte bazı farklılıklar da mevcuttur. Matta İncili'nde, İsa vaftiz olur olmaz, gökler açılmış ve Kutsal Ruh bir güvercin gibi İsa'nın üzerine inmiştir. Göklerden "*Sevgili Oğlum budur, O'ndan hoşnudum*" şeklinde bir ses işitilmiştir.⁵¹ İsa ardından Ruh aracılığıyla denemek üzere çöle götürülmüştür. İsa kırk gün kırk gece oruç tuttuktan sonra acıkmış, bunun üzerine Şeytan, İsa'ya "*Tanrı'nın Oğluyun, söyle şu taşlar ekmek olsun.*" demiştir. İsa, Şeytan'a "*İnsan yalnız ekmekle yaşamaz, Tanrı'nın ağzından çıkan her sözle yaşar' diye yazılmıştır.*" şeklinde cevap vererek Şeytan'ın çabalarını boşa çıkartmıştır.⁵²

Şeytan daha sonra İsa'yı tapınağın tepesine çıkarıp "*Tanrı'nın Oğluyun kendini aşağı at*" demiş, İsa; Şeytan'a, "*Tanrının Rabbi denemeyeceksin.*" diye yazıldığını hatırlatmıştır. Anlatının devamında Şeytan, İsa'yı çok yüksek bir dağa çıkarmış ve O'na bütün görkemiyle dünya ülkelerini gösterip "*Yere kapanıp bana taparsan, bütün bunları sana vereceğim.*" demiştir. Bunun üze-

⁴⁸ Sharma, "Satan", 8124-8125. Ayrıca bk. 2. Petrus 2:4; Vahiy 12:7-9.

⁴⁹ Hinga, "Afterlife: African Concepts", 156.

⁵⁰ Ruhullah Öz, *Tanrı'nın Kimliği: Semâvi Kitapların Betimledikleri Tanrı Tipolojileri* (Ankara: İlahiyât Yayınları, 2022), 407.

⁵¹ Matta 3:16-17.

⁵² Matta 4:3-4.

rine İsa'nın "Çekil git, Şeytan! 'Tanrın Rabbe tapacak, yalnız O'na kulluk edeceksin' diye yazılmıştır." şeklinde cevap vermesiyle Şeytan'ın İsa'yı ayartma imkânının kalmadığı görülmektedir. Böylece Şeytan İsa'yı bırakıp gitmiş ve melekler gelip İsa'ya hizmet etmişlerdir.⁵³

Markos İncili'ndeki anlatımda İsa, Celile'nin Nasıra kentinden gelmiş, Yahya tarafından Şeria Irmağı'nda vaftiz edilmiştir. İsa tam sudan çıkarırken, göklerin yarıldığını ve Ruh'un bir güvercin gibi üzerine indiğini görmüştür. Göklerden "Sen benim sevgili oğlumsun, senden hoşnudum." şeklinde bir ses işitilmiştir. İsa, Ruh tarafından çöle gönderilmiştir. Çölde kırk gün geçiren İsa, Şeytan tarafından denenmiş; insanî özelliklerinden dolayı zayıf düşmesine ve acıkmasına rağmen Tanrı'nın yardımıyla ve meleklerin kendisine hizmetiyle tüm zorlukları aşmıştır. Matta'daki anlatıdan farklı olarak, Markos'ta İsa'ya vahşi hayvanlar da eşlik etmişlerdir.⁵⁴

Luka İncili'nde, diğer İncillerde ifade edildiği gibi, İsa Yahya tarafından vaftiz edilmiştir. O esnada gökler açılmış ve Kutsal Ruh bedensel görünümde güvercin gibi İsa'nın üzerine inmiştir. Gökten "Sen benim sevgili Oğlum'sun, senden hoşnudum." şeklinde bir ses işitilmiştir.⁵⁵ İsa, Kutsal Ruh'un yönlendirmesiyle çölde kırk gün dolaştırılmıştır. Luka İncili'nde İsa'nın Şeytan tarafından denendiği, ayrıca hiç yemek yemediği yer almaktadır. Şeytan, İsa'nın acıkması üzerine O'na, "Tanrı'nın Oğluyusan, şu taşa söyle ekmek olsun." demektedir. İsa ise, "İnsan yalnız ekmele yaşamaz' diye yazılmıştır." karşılığını vermiştir. Şeytan daha sonra İsa'yı yükseklere çıkartarak bir anda dünyanın tüm ülkelerini İsa'ya göstermiştir. O'na, "Bütün bunların yönetimini ve zenginliğini sana vereceğim." demiştir. Şeytan, tüm bunların kendisine verildiğini, dilediği kişiye de verebileceğini İsa'ya söylemiştir. İsa'nın kendisine tapması durumunda hepsini O'na vermeyi taahhüt etmiştir. İsa, bunun üzerine Şeytan'a "Tanrın Rabbe tapacak, yalnız O'na kulluk edeceksin." diye yazıldığını hatırlatmıştır. Bu diyaloglardan sonra Şeytan, İsa'yı Yerusolim'e götürüp tapınağın tepesine çıkarmış ve "Tanrı'nın Oğluyusan, kendini buradan aşağı at." demiştir. İsa ise; "Tanrın Rabbi denemeyeceksin!' diye buyrulmuştur."⁵⁶ şeklinde cevap vermiştir. Luka'ya göre Şeytan, İsa'yı her bakımdan denedikten sonra, bir süre için O'nun yanından ayrılmıştır. İsa'nın Şeytan tarafından sınanması burada son bulmaktadır. İfadelerden anlaşıldığı kadarıyla, İsa ile Şeytan'ın karşılaşmaları beklenmektedir fakat bu durum daha sonra tekrarlanmamaktadır. İsa'nın Şeytan'a karşı zaferi, yetmiş-

⁵³ Matta 4:5-11.

⁵⁴ Markos 1:9-13; Sharma, "Satan", 244-245.

⁵⁵ Luka 3:21-22.

⁵⁶ Luka 4:1-13.

ler olarak bilinen öğrencilerini ikişer ikişer ilahî emri yaymaları için görevlendirdiği esnada tasdik edilmiştir. Havariler gittikleri her yerde iyi karşılanmış ve amaçlarına ulaşmış olarak geri dönmüşlerdir. Bu durumu İsa'ya aktarırken, “*Ya Rab*” diye seslenerek, “*Senin adını andığımızda cinler bile bize boyun eğiyor.*” dediklerinde; İsa, “*Şeytan'ın gökten yıldırım gibi düştüğünü gördüm.*” şeklinde onlara cevap vermiştir. Böylece İsa ile Şeytan münasebeti İsa'nın Şeytan'ı bozguna uğratması ile onun lehine sonuçlanmıştır.⁵⁷

Sinoptik İnciller'de İsa'nın Şeytan ile olan ilişkisi benzerlik göstermesine karşın, Yuhanna İncili'nde daha az ayrıntı verilir. Aslında Yahya'nın İsa'nın önemini aktardığı şu tanıklığı dışında bilgi verilmemektedir:

Yahya ertesini gün İsa'nın kendisine doğru geldiğini görünce şöyle dedi: “İşte, dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı Kuzusu! Kendisi için, ‘Benden sonra biri geliyor, O benden üstündür. Çünkü O benden önce vardı’ dediğim kişi işte budur. Ben O’nu tanı mıyordum, ama İsrail’in O’nu tanıması için ben suyla vaftiz ederek geldim.” Yahya tanıklığını şöyle sürdürdü: “Ruh’un güvercin gibi gökten indiğini, O’nun üzerinde durduğunu gördüm. Ben O’nu tanı mıyordum. Ama suyla vaftiz etmek için beni gönderen, ‘Ruh’un kimin üzerine inip durduğunu görürsen, Kutsal Ruh’la vaftiz eden O’dur’ dedi. Ben de gördüm ve ‘Tanrı’nın Oğlu budur’ diye tanıklık ettim.”⁵⁸

Matta, Markos ve Luka İncillerinde İsa'nın Yahya tarafından vaftiz edilmesinden sonra göklerin yarıldığı, Tanrı'nın ruhunun güvercin gibi İsa'nın üzerine konduğu ve İsa'nın Ruh aracılığıyla çöle götürüldüğü konusunda ortak anlatımlar mevcut olmakla birlikte, hadisesinin oluş biçiminde bazı farklılıklar bulunmaktadır. Buna göre gündüz vakti göğün yarılmasına tanıklık edecek insanların varlığı önemli hale gelmektedir. Bu konuda İncil yazarları dışında hiç kimse bu olayı nakletmemektedir. Dolayısıyla Şeytan tarafından sınanma öncesi gökle iletişim kurulması metaforu ile İsa'nın kutsandığı ve Tanrı tarafından korunduğu anlayışı yerleştirilmek istenmiştir. Böylece Şeytan baştan itibaren yenilgiye uğratılmış gözükmektedir. Dolayısıyla bu metaforun oluşturulması ve aktarımında farklılıklar meydana gelmiştir.

Sınanma hadisesine bakıldığında Eski Ahit'e göndermelerin de olduğu görülmektedir. Musa'nın İsrailoğullarını Mısır'dan çıkarmasının ardından halkın susuzluğa karşı Tanrı'yı denemeleri ile İsa'nın kırk gün aç ve susuz

⁵⁷ Luka 10:17-18.

⁵⁸ Yuhanna 1:29-34.

kalması arasında ortak bir noktadan söz edilebilir. Böylece İsrailoğullarının içine düştüğü durumdaki Tanrı'nın varlığının sorgulanmasından kaynaklı aşırılık gibi, Şeytan da İsa için bu süreçte aşırılık icat etmek istemektedir. Şeytan'ın öncelikli görevi olan Tanrı'nın haksız olduğunu kanıtlanması Musa'ya karşı gerçekleşmişken, İsa aynı durumda olmasına rağmen Şeytan'ın bu tuzağına düşmemiştir.⁵⁹ Böylece Kanonik İncillerde Şeytan'a yönelik betimlemeler, Yahudi geleneğinden farklı olarak İsa'yı Şeytan karşısında günahsız ve iradeli kişiliğe sahip bir peygamber olarak göstermektedir.

4) İncillerde İsa-Şeytan Diyalogundaki Farklı Anlatımlar

İnciller hakkındaki tartışmalar, genellikle metinlerin içerik olarak farklılığından kaynaklı konular çerçevesinde sürdürülmektedir. Bu durum Kutsal Kitap'a yönelik eleştirilerin fazla olmasına sebebiyet vermektedir. Bu konulardan biri de İsa ile Şeytan arasında meydana gelen sınanma hadisesinin farklı işleniş biçimidir. Çünkü İsa'nın ilahî emri yaymaya başlaması, Yahya'nın gelecekteki kurtarıcı olarak O'nu işaret etmesi ve ardından gerçekleşen vaftiz hadisesi Şeytan'ın da dâhil olduğu bir dizi farklı anlatımın ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Kanonik İncillerde bu durum genel hatlarıyla aynı olayın kısmen farklı varyantları olarak yer almaktadır. Dikkatli bir şekilde bakıldığında kutsal bir metin olarak İnciller arasındaki bu farklılıkların önemli olduğu görülmektedir. Özellikle vaftiz esnası, Kutsal Ruh'un görünümü ve İsa'nın üzerine konması, güvercin ve hayvan metaforuna yönelik farklı betimlemeler, çölde İsa ve Şeytan arasındaki ilişki ve diyaloglar bu açıdan incelenmeye değer durumlar olarak ön plana çıkmaktadır.

Temel vurgusu aynı olsa da yukarıda zikredilen farklılıklar olay örgüsünde zaman, mekân, betimleme gibi temel unsurlar açısından çelişkiler barındırmaktadır. Dolayısıyla karşılaştırma yapıldığında aşağıdaki gibi bir tablo ortaya çıkmaktadır. Tabloda belli olgular tespit edilmiş ve bunların İncillerde yer alış biçimleri ve meydana gelişleri hakkındaki farklılıklar çeviri ve yorumlar dikkate alınarak gösterilmiştir. Özellikle yakın ibareler ve ortak ifadeler '*mevcut*' kavramı ile belirtilmiştir.

*Tablo: İsa-Şeytan Diyalogu ve Sınanma Hadisesinin Kanonik İncillerde Yer Alış Biçimi*⁶⁰

⁵⁹ Kelly, *Satan in the Bible*, 59-60; Çıkış 17:1-7.

⁶⁰ Tablo, yazar tarafından oluşturulmuştur. Tabloda yer alan bilgiler Matta 3:11-17, 4:1-11; Markos 1:7-13; Luka 3:16-17, 21-22, 4:1-13; Yuhanna 1:25-34 pasajları doğrultusunda hazırlanmıştır.

Durum	Matta	Markos	Luka	Yuhanna
Vaftiz ve yeri	Şeria Irmağı	Şeria Irmağı	Şeria Irmağı	Şeria Irmağı ötesinde Betanya bölgesi
İsa'nın Vaftizci Yahya tarafından vaftiz edilmesi	Mevcut	Mevcut	Mevcut	Mevcut. Yahya'nın tanıklığı olarak yer almakta.
Göğün açılıp/yarılması	Vaftiz olur olmaz sudan çıktığında	Vaftiz olduktan sonra tam sudan çıkarılan	Vaftiz olduktan sonra dua ederken	Mevcut değil
Kutsal Ruh'un İsa'nın üzerine konmasının belirtilmesi	Vaftiz esnasında güvercin gibi inmesi	Vaftiz esnasında güvercin gibi inmesi	Vaftiz esnasında güvercinin bedensel görünümde inmesi	Vaftiz esnasında güvercin gibi inmesi
İsa'nın çöle gönderilmesinde ruhun işlevi ve şeytan	Şeytan tarafından denemek üzere Kutsal Ruh aracılığıyla gönderilmekte	İsa, Kutsal Ruh tarafından gönderilmekte ve Şeytan tarafından sınanmakta	Kutsal Ruh'un yönlendirilmesiyle gitmekte ve Şeytan tarafından sınanmakta	Mevcut değil
İsa'nın kırk gün kırk gece oruç tutması	Kırk gün kırk gece oruç ifadesi mevcut	Kırk gün ifadesi mevcut, yemek ve oruç ifadeleri mevcut değil	Kırk günlük sürece herhangi bir şeyin yenilmediği ifadesi mevcut	Mevcut değil
Şeytan'ın İsa'yı kutsal kentte tapınağın tepesine götürmesi	Şeytan İsa'yı önce tapınak tepesine, sonra yükseğe çıkartmakta	Mevcut değil	Şeytan, İsa'yı önce yükseklerle çıkartmakta sonra tapınak tepesine çıkartmakta	Mevcut değil

Tablodaki farklılıklardan anlaşılmaktadır ki, İncil yazarları İsa'nın kutseyetini meşrulaştırmaya çalışmaktadırlar. Bu durumda Tanrı tarafından sınanma öncesi İsa'ya ilkin vaftizle peygamberlik ya da bu minvalde bir kutseyet verilmektedir. Vaftizle ilgili anlatımlara bakıldığında, Sinoptik İncillerde mekân birliği söz konusuken Yuhanna İncilinde Şeria Irmağı'nın öte-

sinde yer alan Betanya bölgesi ismi geçmektedir. Vaftiz esnasındaki farklılıklara bakıldığında Sinoptik İncillerde vaftiz olma biçiminin aynı olduğu vurgulanırken Yuhanna İncili'nde Yahya'nın tanıklığı eşliğinde İsa'nın daha önceki bir zaman diliminde vaftiz edildiği anlaşılmaktadır. Ancak Yuhanna'da Yahya'nın İsa'yı vaftiz edip etmediği belirsiz olsa da, anlatılardan İsa'nın vaftiz olduğu anlaşılmaktadır.

İsa'nın vaftizi esnasında gerçekleşen ve kısmen farklı anlatılar içeren hadise göğün açılması ya da yarılması şeklinde ifade edilen ve devamında Kutsal Ruh'un İsa'nın üzerine konma hadisesidir. Matta İncili'nde yer aldığı biçimiyle İsa vaftiz olur olmaz sudan çıktığında gök yarılmakta; aynı olay Markos'ta İsa "*tam sudan çıkarken*" ifadesiyle yer almaktadır. Her iki İncil'de de bu esnada Kutsal Ruh'un güvercin gibi İsa'nın üzerine konduğu anlatılmaktadır. Bununla birlikte Luka'da İsa vaftiz olduktan sonra dua ederken göğün yarıldığı ve Kutsal Ruh'un bedensel görünümde güvercin gibi indiğinden söz edilmektedir. Burada özellikle "*bedensel görünüm*" diğer İncillerdeki anlatımlardan farklı olarak dikkat çekicidir. Yuhanna'da göğün yarılması hadisesinden bahsedilmezken, vaftiz esnasında Kutsal Ruh'un güvercin gibi indiğine değinilmektedir.

İncillerde dikkat çekici anlatımlardan biri vaftiz sonrası İsa'nın çöle gönderilmesinde Kutsal Ruh'un işlevi ile ilgilidir. Matta İncili'nde İsa, Şeytan tarafından denenmek üzere Kutsal Ruh aracılığıyla çöle gönderilmektedir. Markos İncili'nde Kutsal Ruh'un İsa'yı kendi iradesiyle gönderdiği anlamı çıkmaktadır. Burada Kutsal Ruh'un etkinliği Matta'ya göre daha belirgindir. Yani Kutsal Ruh'un İsa'nın çöle gönderilmesinde doğrudan yönlendirici hatta sürece aktif olarak dâhil olduğu görülmektedir. Hâlbuki Matta'da "*Kutsal Ruh aracılığı*" ifadesi ile daha pasif bir anlatım söz konusudur Kutsal Ruh'un İsa'nın çöle gönderilmesinde ne gibi bir görev üstlendiği belirgin değildir. Luka'da Kutsal Ruh'un yönlendirmesiyle İsa'nın çölde dolaştırılarak sınanması hadisesi anlam olarak diğer iki İncil'den farklılık arz etmektedir. Çünkü her iki İncil'de, İsa'nın çöle gönderilmesi hadisesinde belirgin bir öncelik vardır. Vaftiz ve hemen ardından Kutsal Ruh'un dâhil olduğu bir anlatım söz konusudur. Böylece çöle gönderilme hadisesi başlanmaktadır. Luka'daki anlatımda İsa'nın zaten çölde bulunduğu anlamı çıkmaktadır. Bununla birlikte Luka yazarı Şeytan'ı dünya uluslarının hükümdarı olarak tanıtmakta ve Şeytan'a daha fazla rol biçmektedir.⁶¹

Sınanma hadisesinde göze çarpan önemli ayrıntılardan bir diğeri İsa'nın çölde oruç tutması, yemek yememesi ya da aç kalmasıyla ilgilidir. Matta İncili'nde İsa'nın kırk gün kırk gece oruç tuttuğundan bahsedilirken,

⁶¹ Torsten Lofstedt, *The Devil, Demons, Judas, and "the Jews": Opponents of Christ in the Gospels* (Oregon: Wift and Stock Publishers, 2021), 350; Luka 4:6-7.

Markos İncili'nde İsa'nın sadece çölde kırk gün kaldığı belirtilmiş ancak yemek ve oruçla ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir. Luka'da ise kırk günlük süreçte İsa'nın herhangi bir şey yemediğinden bahsedilmektedir. Şeytan'ın İsa'nın acıkmasını fırsat bilmesi ve onu sınaması "Tanrı'nın Oğluyusan, söyle şu taşlar ekme olsun." şeklindeki ifadesine karşın, İsa "İnsan yalnız ekmeyle yaşamaz. Tanrı'nın ağzından çıkan her sözle yaşar." diye yazıldığını Şeytan'a hatırlatarak güçlü bir irade ortaya koymaktadır. Böylece açıklık gibi önemli bir zaaftan ilahî irade ile başa çıkılmaktadır. Buradaki sınanmada Yahudi halkının ve liderinin sınanıldığı çöl imtihanı ile ilişkili kutsal metinlere gönderme söz konusudur. Bu sınanma halk yerine halkın gerçek lideri olan İsa'ya uygulanmış görülmektedir. Böylece İsa'nın halkın yerine üstlendiği sorumluluk öne çıkarılmaktadır.⁶²

Şeytan'ın çeşitli sınanma yöntemlerinden başarıyla geçen İsa, Matta ve Luka'ya göre kutsal kentteki tapınağın tepesine ve yüksek bir yere çıkarılmıştır. Burada Şeytan kendisine çeşitli vaatlerde bulunmuştur. Bu sınanma hadisesinde Matta ve Luka arasında öncelik sonralık farkı ortaya çıkmaktadır. Buna göre Matta'da İsa önce kutsal kentteki tapınağa götürülüp sonra yüksek bir yere çıkarılırken; Luka'da ise önce yüksek bir yere çıkarılıp daha sonra tapınak tepesine götürülmektedir. Buna ek olarak Yuhanna ve Markos'ta ise İsa'nın Şeytan tarafından yüksek yere ve tapınak tepesine çıkarılması hadisesiyle ilgili herhangi bir bilgiye yer verilmemiştir.

Sınanma sürecinde Tanrı'nın İsa'yı sürekli koruduğu anlaşılmaktadır. Hadisenin en çarpıcı unsurlarından biri vahşi hayvanların, İsa'nın yanında olması ve O'na hizmet etmesidir. Bu metaforla Âdem ve İsa arasında bir ilişki kurulmakta ve aynı zamanda farklılığa da vurgu yapılmaktadır. Burada cennete ait bir uyum söz konusudur ve bu ilişkiyi yaşayamayan, bu hakkı kaybeden Âdem'in aksine İsa, Şeytan'ın çeşitli ayartmalarına karşı sınanmadan başarılı çıkan yeni bir Âdem'i temsil etmektedir.⁶³ Bu durumun bir başka açıklaması da Tanrı'nın İsrailoğulları'nı koruduğu gibi İsa'yı da korumuş ve kollamış olmasıdır. Çünkü İsrailoğulları Mısır'dan çıkarırken kırk yıl boyunca çölde hayatta kalma mücadelesi vermiş, sınanıp eğitilmişlerdir.⁶⁴ Bu ilişki İsa'nın çölde sınanması ile paralellik göstermekte ve Kutsal Ruh ile yetkilendirilmesi anlamına gelmektedir. Bu durum İncil okuyucuları için güçlü imgeler olmanın yanında; akılda kalıcı, manevi yönden İsa'nın kutsallığını güçlendirici özellikler taşımaktadır.

⁶² Jan Willem Van Henten, "The First Testing of Jesus: A Rereading of Mark 1.12-13", *New Testament Studies* 45/3 (1999): 366.

⁶³ John Paul Heil, "Jesus with the Wild Animals in Mark 1:13", *The Catholic Biblical Quarterly* 68/1 (2006): 63.

⁶⁴ Heil, "Jesus with the Wild Animals in Mark 1:13", 72-73.

Matta, Markos ve Luka'da İsa'nın çölde bulunması esnasında onu güçlü gösteren özellikler mevcuttur. Bunlar dünyevî olana karşı koyan sağlam bir irade, vahşi hayvanlarla yaşama, Tanrı tarafından korunma şeklinde sıralanabilir. Kutsal Kitap'ta İsa için "*dünyanın günahını ortadan kaldıran Tanrı Kuzusu*", "*kusursuz ve lekesiz kuzu*", "*günah işlemeyen, ağızından hileli söz çıkmayan*" şeklinde nitelemeler ve tanımlamalar yer almaktadır.⁶⁵ Kutsal metinlerden İsa'nın sınanması rüştünü ispatlamasının bir ön süreci olarak gösterilmeye çalışılmıştır. İsa'nın Şeytan tarafından sınanması hadisesinde, güçlü bir kişilik olarak takdimi ve Şeytan'a karşı koyuşu, vahşi hayvanlar ile birlikte aynı ortamda bulunduğuna vurgu yapılması bir metafor olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanonik İncillerde sadece Markos'ta İsa için "*Vahşi hayvanlar arasındaydı.*" ifadesi geçmektedir. Bu ifade ile vahşi hayvanların İsa'ya zarar vermediği ve onun Tanrı tarafından korunduğu anlaşılmaktadır.⁶⁶ Markos'ta yer alan ifadeyle İsa yeni Âdem olarak tanıtılmakta ve bir cennet tasviri göze çarpmaktadır. Böylece Şeytan'ı yenerek Âdem'in düşüşünü tersine çevirdikten sonra melekler ve vahşi hayvanlarla barışçıl bir şekilde yaşadığına vurgu yapılmaktadır. Bu durumda insan ırkı ile Tanrı arasında ilk günahtan dolayı bozulan ilişki yeniden kurulmuş ve insanlığın kurtuluşu sağlanmıştır.⁶⁷

İsa sınanma süreci boyunca Şeytan'ın tüm çabalarını boşa çıkarmıştır. Matta İncili'ndeki diyalogun sonunda Şeytan, İsa'yı bırakıp gitmekte ve melekler gelip İsa'ya hizmet etmektedirler. Markos İncili'nde İsa ile Şeytan diyalogunun ne zaman bittiği kesin değildir. Şeytan çölde kırk gün boyunca İsa'yı sınamıştır; ama sonunda ne olduğuna dair herhangi bir anlatı mevcut değildir. Luka İncili'nde ise Şeytan "*her bakımdan*" İsa'yı denedikten sonra bir süre için İsa'nın yanından ayrılmıştır. Bu ifadelerden anlatının bir devamı olabileceği akıllara gelmektedir. Ancak Luka'da Şeytan'ın adı geçmesi de etkisinin devam ettiği ve İsa'nın kısa süre sonra başına gelecek sıkıntılarda rol oynayacağı anlaşılabilir. İsa bu sebeple havarilerinden, ayartılmaları için kalkıp dua etmelerini istemiştir.⁶⁸

⁶⁵ Sırasıyla bk. Yuhanna 1:29; 1. Petrus 1:18-19; 2:22.

⁶⁶ Kutsal Kitap'ta çeşitli yerlerde vahşi hayvanların varlığına işaret edilmektedir. Tanrı kimi zaman vahşi hayvanlara karşı halkı uyarmaktadır. Ayrıntılar için bk. Çıkış 23:29-30. İsa'nın yaşadığı dönemde İsrail'de aslanlar dâhil çeşitli yurtcu hayvanların bulunduğu bilinmektedir.

⁶⁷ Van Henten, "The First Testing of Jesus", 353-345.

⁶⁸ Luka 22/39-46; Kelly, *Satan in the Bible*, 75.

Sonuç

Hıristiyanlıkta Şeytan, en bariz şekilde İsa'nın vaftiziyle birlikte başlayan ve Kutsal Ruh'un dâhil olduğu süreçte İsa'yı ilahî görevden uzaklaştırmaya çalışan bir varlık olarak karşımıza çıkmaktadır. Kanonik İncillerde Şeytan'ın; İsa'nın insanlığı uyarma ve onları geleceğe hazırlama çabalarını en erken zamandan itibaren kesintiye uğratma isteği açıkça anlaşılabilir. Kanonik İnciller bağlamında, İsa'nın Yahya tarafından vaftiz edilmesi esnasında Kutsal Ruh tarafından çöle gönderilmesi ve Şeytan ile olan diyalogu daha çok Matta ve Luka İncillerinde ayrıntılı olarak işlenmesine karşın Markos İncili'nde bu olay kısaca anlatılmıştır. Yuhanna İncili ise konuda çok az bilgi vermiştir. Bu bakımdan dört İncil'de de hadisenin meydana gelişlerinde farklı anlatımlar söz konusudur. Özellikle İncil yazarlarının Şeytan'ı çaresiz gösterme çabaları diyaloglarda açık şekilde anlaşılabilir. Bu hususta göze çarpan önemli bir durum da Şeytan'ın İsa'yı sınarken herhangi bir baskı kurmaması, fakat güçlü bir psikolojik telkin yöntemi kullanarak sadece sorular şeklinde İsa'nın inancını sınamasıdır.

Hıristiyan teolojisi Âdem'in hatasının İsa'da tekrarlanmaması ile Şeytan'ın kesin olarak yenilgiye uğratıldığı düşüncesine dayanmakta ve Âdem'e karşı İsa'yı, Tanrı'nın biricik ve sevgili kulu olarak ön plana çıkarmaktadır. Bir başka ifadeyle İsa, Âdem'in aslı günahını ortadan kaldıran fedakâr Oğul olarak resmedilmiştir. Ayrıca İsa'nın Şeytan eşliğinde Kutsal Ruh aracılığıyla çölde kırk gün gibi bir zaman diliminde yemeden içmeden dolaşması bir arınma olarak sunulmuş ve bir cennet tasviri yapılmıştır. Bu da Âdem'in cennette vahşi hayvanlarla birlikte yaşama şansını kaybetmesi ile İsrailoğullarının çölde geçirdiği kırk yıla atıf yapılarak İsa'nın evrenselliğine ve kurtarıcı kişiliğine vurgu yapılmıştır. Kısaca İsa'nın peygamber olarak tasdiki, günahsızlığı ve gelecekteki kurtarıcı rolünün vurgusu, Kanonik İncil yazarlarının ortak duygusu ve farklı anlatımlarıyla aktarılmaktadır.

Kaynakça

- Atâu'r-Rahim, Muhammed & Thomson, Ahmed. *Bir İslam Peygamberi İsa*. Çev. Gülsüm Mehdiyev, 6. bs., İstanbul: İnsan Yayınları, 2015.
- Aydın, Mahmut. *Hristiyanlık: İnanç, Tarih ve Uygulama*. İstanbul: Ketebe Yayınları, 2021.
- Aydın, Mehmet. *Ansiklopedik Dinler Sözlüğü*. Konya: Nüve Kültür Merkezi, 2005.
- Bane, Theresa. *Encyclopedia of Demons in World Religions and Cultures*. North Caroline: McFarland, 2012.

- Besalel, Yusuf. *Yahudilik Ansiklopedisi*. 3 Cilt. İstanbul: Gözlem Yayınları, 2001.
- Bottéro, Jean. *Mezopotamya: Yazı, Akıl ve Tanrılar*. Çev. Mehmet Emin Ayten & Emin Özcan, Ankara: Dost Kitabevi, 2012.
- Bottéro, Jean & Kramer, Samuel Noah. *Mezopotamya Mitolojisi*. Çev. Alp Tümertekin, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları, 2017.
- Catechism of The Catholic Church (CCC): Revised in Accordance with the Official Latin Text Promulgated by Pope John Paul II*. 2. bs., Washington, DC: United States Conference of Catholic Bishops, 1997.
- Çelebi, İlyas. "Şeytan". *İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, 39: 99-101.
- Çınar, Aynur. "Lilith: Yahudi Mitolojisinde Ana Tanrıça'nın Düşüş ve Şeytana Dönüşüm Serüveni". *Bilimname* 27/1 (2018): 361-393.
- Çoban, Bekir Zakir. "Bir Yahudi Olarak Hz. İsa". *Dokuz Eylül Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* XXV (2007): 43-58.
- Demirci, Kürşat. *Eski Mezopotamya Dinlerine Giriş*. İstanbul: Ayışığı Yayıncılık, 2017.
- Diyanet İşleri Başkanlığı. "Kur'an Yolu Türkçe Meal ve Tefsir". Erişim: 20.10.2022. <https://kuran.diyanet.gov.tr/Tefsir/>.
- Duygu, Zafer. *İsa, Pavlus, İnciller*. İstanbul: Düşün Yayıncılık, 2018.
- Evans-Pritchard, Edward Evan. *İlkellerde Din*. Çev. Hüsen Portakal, Ankara: Öteki Yayınevi, 1999.
- Floramo, Giovanni. *Gnostisizm Tarihi*. Çev. Selma Ayşegül Baş & Bilal Baş, İstanbul: Litera Yayıncılık, 2005.
- Frazer, James George. *Altın Dal: Dinin ve Folklorun Kökenleri 1-2*. Çev. Mehmet H. Doğan, 2. bs., İstanbul: Payel Yayınevi, 2004.
- Grudem, Wayne. *Hıristiyan İlahiyatı*. Çev. Levent Kınran, İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2005.
- Güç, Ahmet. *Satanizm*. 3. bs., Ankara: DİB Yayınları, 2022.
- Günaltay, M. Şemseddin. *İslam Öncesi Araplar ve Dinleri*. Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2013.
- Gündüz, Şinasi. *Din ve İnanç Sözlüğü*. İstanbul: Vadi Yayınları, 1998.
- Gündüz, Şinasi. *Hıristiyanlık*. İstanbul: İSAM Yayınları, 2013.
- Gürkan, Salime Leyla. "Şeytan". *TDV İslam Ansiklopedisi*, İstanbul: TDV Yayınları, 2010, 39: 101-103.
- Harnack, Adolf. *History of Dogma III*. Çev. Neil Buchanan, Oregon: Wift & Stock, 2005.
- Heil, John Paul. "Jesus with the Wild Animals in Mark 1:13". *The Catholic Biblical Quarterly* 68/1 (2006): 63-78.
- Hinga, Teresia Mbari. "Afterlife: African Concepts". *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones, New York: Macmillian, 2005, 1: 139-144.
- İbnü'l-Kelbî, Ebü'l-Münzir Hişâm b. Muhammed. *Kitabü'l-Esnâm*. Thk. Ahmet Zeki Paşa, 4. bs., Kahire: Dâru'l-Kütübi'l-Mısriyye, 2000.

- Kelly, Henry Ansgar. *Satan in the Bible, God's Minister of Justice*. Oregon: Wipf and Stock Publishers, 2017.
- Kutsal Kitap. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2016.
- Lofstedt, Torsten. *The Devil, Demons, Judas, and "the Jews": Opponents of Christ in the Gospels*. Oregon: Wift and Stock Publishers, 2021.
- McCall, Henrietta. *Mezopotamya Mitleri*. Çev. Bircan Baykara, 2. bs., Ankara: Phoenix Yayınevi, 2017.
- Neusner, Jacob & Avery-Peck, Alan J. *The Routledge Dictionary of Judaism*. New York: Routledge, 2004.
- Notoviç, Nikolas. *İsa'nın Bilinmeyen Yılları: Kayıp Tibet İncili*. Çev. Evla Erkin, İstanbul: Bordo Siyah Yayınları, 2009.
- Öz, Ruhullah. *Tanrı'nın Kimliği: Semâvi Kitapların Betimledikleri Tanrı Tipolojileri*. Ankara: İlâhiyât Yayınları, 2022.
- Öztürk, Mustafa. "İblis'in Trajik Hikayesi -Allah, Şeytan, İnsan ve Kötülüğe Dair-". *Çukurova Ü. İlahiyat Fakültesi Dergisi* 5/1 (2005): 39-65.
- Öztürk, Mustafa. *Kur'an ve Yaratılış*. 2. bs., İstanbul: KURAMER, 2016.
- Pagels, Elaine. "The Social History of Satan, Part II: Satan in the New Testament Gospels". *Journal of the American Academy of Religion* 62/1 (1994): 17-58.
- Pagels, Elaine. "The Origin of Satan in Christian Traditions". *Tanner Lectures on Human Values* 20 (1999): 1-18.
- Pellegrin, Marie-Frédérique. *Tanrı*. Çev. Adnan Akan, Ankara: Fol Kitap, 2022.
- Rahman, Fazlur. *Ana Konularıyla Kur'an*. Çev. Alparslan Açıkgenç, 3. bs., Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 1996.
- Russell, Jeffrey Burton. *The Devil: Perceptions of Evil from Antiquity to Primitive Christianity*. Londra: Cornell University Press, 1977.
- Russell, Jeffrey Burton. *Mephistopheles: The Devil in the Modern World*. Londra: Cornell University Press, 1986.
- Schimmel, Annemarie. *İslamın Mistik Boyutları*. Çev. Ergun Kocabıyık, 3. bs., İstanbul: Kabcacı Yayınevi, 2012.
- Sharma, Arvind. "Satan". *Encyclopedia of Religion*, ed. Lindsay Jones, 2. bs., New York: Macmillian, 2005, 12: 8123-8126.
- Stokes, Ryan E. "The Devil Made David Do It... or 'Did' He? The Nature, Identity, and Literary Origins of the 'Satan' in 1 Chronicles 21:1". *Journal of Biblical Literature* 128/1 (2009): 91-106.
- Temir, Hakan. *Arap Yarımadasında Kabile Hayatı*, İstanbul: Siyer Yayınları: 2020.
- Tylor, Edward Burnett. *Primitive Culture: Researches Into the Development of Mythology, Religion, Art and Custom*. Londra: Murray, 1871.
- Usta, İbrahim. *İslâm Öncesi Arap Mitolojisi*. 2. bs., Ankara: Ankara Okulu Yayınları, 2019.
- Grudem, Wayne. *Hıristiyan İlahiyatı*. çev. Levent Kınran. İstanbul: Yeni Yaşam Yayınları, 2005.

- Van Henten, Jan Willem. "The First Testing of Jesus: A Rereading of Mark 1.12–13". *New Testament Studies* 45/3 (1999): 349-366.
- Wray, Tina J. & Mobley, Gregory. *The Birth of Satan: Tracing the Devil's Biblical Roots*. New York: Macmillan, 2005.